

УДК 371.13.81

ОЛЬГА БАЙБАКОВА, аспірантУжгородський національний університет, МОН України
Адреса: пл. Народна, 3, м. Ужгород, 88000, Україна
E-mail: baybakova@mail.ru**ЛАРИСА СІДУН**, аспірантУжгородський національний університет, МОН України
Адреса: пл. Народна, 3, м. Ужгород, 88000, Україна
E-mail: larisa.sdn@gmail.com

ОСОБЛИВОСТІ МІЖКУЛЬТУРНОЇ ВЗАЄМОДІЇ В ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРІ США

АНОТАЦІЯ

Стаття присвячена проблемі міжкультурного спілкування. Підкреслюється, що Україна, як багатокультурне суспільство, відчуває потребу в новому світогляді, спрямованому на інтеграцію культур і народів, їх подальшого зближення й духовного збагачення. В цьому плані цікавим є досвід багатьох зарубіжних країн, зокрема США, де міжкультурна взаємодія складалася не в рамках окремих етносів, а іммігрантів – вихідців з різних країн, представників різних культурних груп. Відзначається, що Сполучені Штати є країною, яка пройшла тривалий шлях у пошуках найбільш оптимальних способів забезпечення міжкультурної взаємодії. Доведено, що найбільш сучасним відгуком на культурне різноманіття наприкінці ХХ століття в США стала політика полікультуралізму, який розглядається як демократична політика вирішення проблем культурного і соціального різноманіття в суспільстві, включає освітній, лінгвістичний, економічний і соціальний компоненти і має специфічні механізми втілення. Проаналізовано феномен полікультурної освіти як такої, що сприяє формуванню в особистості готовності до активної діяльності в сучасному соціокультурному середовищі, збереженню нею власної ідентичності, прагненню до поваги та розуміння інших культурно-етнічних спільнот, умінню жити в мирі і злагоді з представниками різних расових, етнічних, культурних, релігійних груп.

Ключові слова: США, багатокультурне суспільство, міжкультурна взаємодія, національно-етнічні відносини, освітнє середовище, полікультурна освіта, міжкультурна компетентність.

ВСТУП

Важливою характерною особливістю початку ХХІ століття є посилення взаємодії й взаємозалежності країн і народів з метою взаємозбагачення культур. У цих умовах проблема толерантного співіснування різних етнічних і соціальних спільнот усвідомлюється вченими всього світу, оскільки в ньому практично немає моноетнічних держав. Україна, як багатокультурне суспільство, відчуває потребу в новому світогляді, спрямованому на інтеграцію культур і народів, їх подальшого зближення й духовного збагачення. Ігнорування національно-етнічних особливостей населення зумовлює напругу і конфліктність у відносинах, що спостерігається сьогодні в Україні. Тому дуже важливо консолідувати зусилля в пошуку конструктивних механізмів толерантного

єднання людських співтовариств, їх взаєморозуміння й співробітництва з метою збереження культурного різноманіття як необхідної тенденції розвитку людства. В цьому плані цікавим є досвід багатьох зарубіжних країн, серед яких, на нашу думку, в першу чергу, заслуговує уваги досвід міжкультурної взаємодії в США. Ця країна відрізняється від звичайних багатонаціональних держав низкою особливостей, однією з яких є той факт, що міжкультурна взаємодія складалася тут не в рамках окремих етносів, а іммігрантів – вихідців з різних країн, представників різних культурних груп. На території держави проживають національні меншини і внаслідок постійної масової імміграції формуються нові етнокультурні групи. Національно-етнічні стосунки між представниками різних культурних груп історично пов'язані з вирішенням проблем, що стосуються умов проживання і розвитку, питання території, мови, духовного життя, збереження культури тощо. Національні стосунки спостерігаються в різних типах суспільних відносин: політичних, духовних, економічних. Іншими словами, соціальна й етнічна сторони життя націй і національні стосунки органічно взаємопов'язані.

Для ефективної міжкультурної взаємодії в умовах багатонаціональної країни необхідні знання соціальної структури суспільства, менталітету народу, національно-мовленнєвого і поведінкового етикету етносів, наявність міжкультурної компетентності.

МЕТА ДОСЛІДЖЕННЯ

Мета статті полягає в розкритті особливостей міжкультурної взаємодії між представниками різних етносів і національностей в сучасному освітньому просторі США.

ТЕОРЕТИЧНА ОСНОВА ТА МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Аналіз наукових джерел засвідчує, що загальні питання національних відносин, міжкультурної взаємодії активно вивчаються вітчизняними (С. Бевз, В. Кузьменко, І. Мигович) і зарубіжними (Д. Бенкс, Л. Вільямс, Д. Спрінг, С. Тер-Мінасова) дослідниками. Менше уваги поки що звертається на особливості міжкультурної взаємодії в освітньому середовищі.

У даному дослідженні використовувався комплекс взаємопов'язаних методів, зокрема: аналіз, синтез, порівняння та узагальнення – для вивчення праць вітчизняних і зарубіжних науковців, офіційних і нормативних документів; історико-генетичний метод для виявлення історичних передумов розвитку полікультурності в США. Методологічною основою дослідження слугували загальнофілософські ідеї гуманізації, наукові підходи до вирішення питання полікультурної освіти.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

На думку багатьох вітчизняних і зарубіжних вчених, етнічна та національна приналежність є визначальними детермінантами соціальної й економічної стратифікації суспільства. Отже, суб'єктами національних відносин виступають великі і малі етноси – народи. Різного роду соціальні групи і верстви населення можуть виступати в якості суб'єктів національних відносин саме як представники певних етносів (націй) з приводу вирішення національно-етнічних проблем. Національні та етнічні меншини є представниками різних субкультур. Кожна субкультура володіє властивою тільки їй психологією та культурним середовищем, і цим відрізняється від решти етногруп. Чим більше в країні етнічних груп, тим складнішою є міжкультурна взаємодія. Як слушно зауважує С. Тер-Мінасова, культурний бар'єр набагато небезпечніший, ніж мовний. Культурні недоречності і помилки сприймаються більш серйозно і мають більш негативні наслідки, ніж мовні помилки [2, с. 34].

Варто відзначити, що Сполучені Штати є країною, яка пройшла тривалий шлях у пошуках найбільш оптимальних способів забезпечення міжкультурної взаємодії.

Природа американської національної ідентичності, з її акцентом на символічний патріотизм, національні цінності, національну ідею, багато в чому зумовила асиміляцію національних меншин. У національній однаковості вбачали запоруку національної єдності, державної цілісності. Вважалося, що національні меншини повинні повністю відмовитися від своєї мови, звичаїв та традицій і перейняти мову, спосіб життя й систему цінностей англосмовної більшості.

Ідея поглинання національних меншин основною культурою тривалий час була центральною легендою формування нації. Проте модель асиміляції виявилася неефективною в умовах етнічного різноманіття США. Вона не виконує поставлених цілей і призводить до зростаючого відчуження груп меншин у суспільстві [4]. Найбільш сучасним відгуком на культурне різноманіття наприкінці XX століття в США стала політика полікультуралізму [3]. Культурний плюралізм розглядається багатьма науковцями, політичними і громадськими діячами як найбільш ефективний структурний принцип полікультурного суспільства.

У теорії культурного плюралізму підкреслюється плюралістична природа демократичних суспільств, які базуються на свободі різноманіття і толерантності. Велику роль у соціалізації особистості в багатонаціональному суспільстві відіграє етнічна група, оскільки будь-яке складне суспільство має чітку етнічну структуру, а культурна етнічна самоідентифікація особистості визначає її внутрішні структури, стійкість і позитивність у зовнішньому соціальному світі. Теорія культурного плюралізму заперечує положення про вищі і нижчі культури, підкреслюючи необхідність включення в загальну освіту підростаючого покоління країни культурно-значимих, етнічних елементів [1, с. 62].

У США під культурним плюралізмом розуміють наявність і визнання вільного існування і розвитку різних етнічних культур у складі єдиної національної спільноти. Підкреслюється необхідність закріплення в законодавчих актах і нормах права на вільний розвиток різних субкультур, а також культур етнічних меншин.

Полікультуралістична модель визнає толерантне ставлення політичної влади до питання пристосування різних етнічних груп до загальнодержавних норм і пропонує зняти історичну напруженість між громадянською культурою та етнічною культурою.

Мета полікультурності – створення відкритого суспільства, в якому представники всіх груп (соціальних, культурних, етнічних) мають можливості для саморозвитку, самоактуалізації зі збереженням унікального культурного походження. Основними характеристиками плюралістичного суспільства, за теорією полікультурності, є взаємозалежність, розвиток і співпраця.

Полікультуралізм розглядається як демократична політика вирішення проблем культурного і соціального різноманіття в суспільстві, яка включає освітній, лінгвістичний, економічний і соціальний компоненти і має специфічні механізми втілення. Полікультуралізм визнає демографічні й культурні реалії сучасного суспільства. Полікультуралістична модель відкидає ідею уніфікації етнокультур через освіту. Зазвичай, полікультурну освіту розуміють як таку, що сприяє формуванню в особистості готовності до активної діяльності в сучасному соціокультурному середовищі, збереженню нею власної ідентичності, прагненню до поваги та розуміння інших культурно-етнічних спільнот, умінню жити в мирі і злагоді з представниками різних расових, етнічних, культурних, релігійних груп. Водночас, багато вчених, розглядаючи полікультурну освіту, вважають її важливою складовою виховання, що, на нашу думку, цілком правомірно, або ж навіть вживають термін полікультурне виховання як самостійний.

Відомо, що в поліетнічних регіонах існує домінуючий тип культур та його носій – основний в культурному і політичному відношенні етнос, що відзначається потужною й давньою культурою. Процеси виховання здійснюються через міжкультурну взаємодію великих і малих етносів. Поєднання через систему виховання культурних та етнічних цінностей всіх учасників міжкультурного діалогу, створення загального міжкультурного простору, в якому кожна особа визначає свою приналежність до тих чи інших мов і субкультур, – такими є завдання сучасної освітньої політики в США. Об'єктами виховання в поліетнічному середовищі виступають багатокультурні, гетероетнічні соціуми в межах загального державного простору. Полікультурний освітній простір як об'єкт виховання – складна у соціальному і педагогічному відношенні структура, яка включає, принаймні, три підсистеми: багатонаціональні й багатокультурні спільноти учнів та їх батьків; багатокультурну й багатонаціональну спільноту (викладачі, вчені, адміністратори); соціальні, політичні, економічні інститути багатонаціональної держави і соціуму [5].

Необхідність толерантного співіснування великих і малих етнічних і національних спільнот породжує потребу нової системи виховання, яка дозволить враховувати національні (етнічні) розбіжності, буде включати багато типів, моделей і ціннісних педагогічних орієнтацій, адекватних світогляду і запитам різних етнокультурних груп населення. Необхідність адекватного відображення цих ідей в освіті – об'єктивна потреба багатонаціональних держав,

Слід підкреслити, що у США питанням полікультурної освіти надається велика увага. Це стосується як полікультурного навчання і виховання учнів загальноосвітніх шкіл, так і вищих навчальних закладів. Сьогодні полікультурна освіта в Америці має статус освітньої політики країни, який закріплений на законодавчому рівні (Акт про білінгвальну освіту (Bilingual Education Act (1968), Акт про освіту для дітей з альтернативним розвитком (Education for All Handicapped Children's Act (1975)), Акт про освіту для бездомних дітей і молоді (McKinney-Vento Homeless Assistance Act (1987)) та ін.). Питання полікультурної освіти обговорюються провідними освітніми організаціями: Національною радою соціальних досліджень (National Council for the Social Studies (NCSS)), Національною асоціацією освіти (National Education Association (NEA)), Національною радою по акредитації вчителів (National Council for the Accreditation of Teacher Education (NCATE)) та ін. У 1990 році створено спеціальну професійну організацію – Національна асоціація мультикультурної освіти (National Association for Multicultural Education – NAME), діють дослідницькі інститути, наукові асоціації, які щорічно проводять національні й міжнародні форуми й конференції із проблем полікультурного розвитку; на багатьох підприємствах відкриті спеціальні тренінгові і консультативні центри для формування толерантного ставлення до культурних відмінностей колег. Серед університетів США, на базі яких створені центри полікультурних досліджень, провідними є Вашингтонський, Вісконсінський, Массачусетський, Індіанський, Каліфорнійський, Хьюстонський університети й університет Сан-Дієго.

Науковці зазвичай трактують термін «міжкультурна компетенція» як здатність усвідомлювати, приймати, поважати культурні особливості інших народів. Причому усвідомлення іншої картини світу здійснюється на основі співставлення рідної мови і культури з іноземною мовою і культурою країни – носія мови. Тому під міжкультурною компетенцією розуміють комплекс умінь, які дозволяють орієнтуватися і адекватно поводитися в ситуаціях, де взаємодіють представники різних країн, різних культур. Тут враховується не тільки загальна готовність до комунікації і взаємодії, але й

особлива самосвідомість, емпатія, емоційна стабільність, впевненість у власних знаннях і можливостях, уміння уникати конфлікту.

Міжкультурна компетенція формується на основі оволодіння міжкультурними знаннями й уміннями, які означають певний рівень розуміння і вживання культурних реалій даної країни, і передбачають: розуміння суті власних культурних установок та їх значення в різних контекстах міжкультурного спілкування; критичний підхід до інтерпретації особливостей ділової поведінки носіїв іншої національної культури; розуміння особливостей невербальної поведінки партнерів в офіційних ситуаціях спілкування; співставлення і використання прийнятих у світі правил культури усної бесіди, телефонної розмови, ділових листів, в тому числі електронних тощо.

ВИСНОВКИ

Отже, на сьогодні в США у забезпеченні успішної міжкультурної взаємодії акцент ставиться на важливості проникнення в іншу культуру, толерантному ставленні до неї, що сприяє розвитку в суспільстві дуже важливого, на нашу думку, соціокультурного розуміння належності до національного і світового співтовариства і готовності до міжнаціонального спілкування суб'єктів, кожний з яких бачить в іншому повноправного партнера ділової взаємодії. Важливу роль у забезпеченні ефективної міжкультурної взаємодії відіграє полікультурна освіта. Подальшого вивчення заслуговують можливості використання американського досвіду полікультурної освіти в Україні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Воловикова М. Л. Историко-педагогические аспекты развития теории и практики многокультурного образования в США / М. Л. Воловикова: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01. – Ростов-на-Дону. – 2001. – 153 с.
2. Тер-Минасова С. Г. Язык и межкультурная коммуникация / С. Г. Тер-Минасова. – М. : Слово, 2000. – 264 с.
3. Banks J. Educating Citizens in a Multicultural Society / J. Banks. – New York : Teachers College Press. 1995. – 212 p.
4. Cummins J. Negotiating Identity. Education for Empowerment in a Diverse Society / J. Cummins. – Ontario, Ca : California Association for Bilingual Education, 1996. – 202 p.
5. Ramsey P., Williams L. Multicultural Education: A Source Book / P. Ramsey, L. Williams. – RoutledgeFalmer, New York and London, 2003. – 295 p.